

Türkçede Yağmur Adları Üzerine*

On Names of Rain in Turkish

Hayati Develi¹

*Bu makale, II. Ulusal Arası Türk Kültürü Kongresi'nde (19-25 Nisan 2010, Ege Üniversitesi-İzmir) sunulan "Türkçede Yağmur Adları" başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş şeklidir.

¹Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dil Bilimi Bölümü, İstanbul - Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Hayati Develi,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Dil Bilimi Bölümü, İstanbul - Türkiye
E-mail: hayatideveli@gmail.com

Geliş tarihi / Date of receipt: 07.11.2017
Kabul tarihi/Date of acceptance: 20.11.2017

Atıf/Citation:
Develi, Hayati. "Türkçede Yağmur Adları Üzerine."
Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt: 57, Sayı: 57,
2017, s. 81-106. 10.26561/iutded.369184

ÖZET

Bu çalışmada, Türkçede standart dil ve ağızlarda meteorolojik bir süreç olan yağmurun niteliklerine, zamanına, süresine, hızına, şiddet ve miktarına göre farklılaşan şekillerinin dile yansımaları tespit etmek ve yağmurun değişik adlandırmalarına sebep olan farklılıklarını tasnif etmek amaçlanmıştır. Tabiat olaylarının, genel anlamıyla coğrafyanın bir dilin söz varlığına olan etkisi yadsınmaz. Bunun bir sonucu olarak tüm dünya dillerinde havadaki su buharının sıvı bir şekilde yeryüzüne düşmesi anlamına gelen "yağmur" sözcüğünün niteliklerine ve özelliklerine göre farklı adlandırmalarına rastlanır. Dillerin standart deyişlerinde belli sayıda yağmur adı tespit edilirken ağızlarda daha zengin bir isimlendirmeyle karşılaşmaktadır. Bu çalışmada standart Türkçe için Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükten, ağızlar için Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü'nden yararlanılmıştır. Çalışmada Türkçede yağmur ile ilgili 180 civarı kelimenin varlığı tespit edilmiş, bu kelimeler anlamlarına göre tasnif edilmiş, dil bilimsel yapılarının ve kökenlerinin izahına çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, yağış, yağmur, leksikoloji, Anadolu ağızları.

ABSTRACT

This study aims to determine the reflection of rain types -a meteorological process which take different shapes on the basis of the properties of the raindrop, time periods of the rainfall, speed, volume and the amount of rain- in Turkish and it seeks to classify the features triggering different naming for rain. The effect of natural events, or in more general terms the geography, on language cannot be ignored. As a result, it is possible to encounter different names for "rain" -which is a word for the water vapor in the air which falls back to earth in the liquid form- in terms of its features. Although standard variants of languages have certain number of names for rain, we encounter a larger body of vocabulary for rain in the dialects. Türk Dil Kurumu's Güncel Türkçe Sözlük (Dictionary of Contemporary Turkish) and Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü (Dictionary of Turkish Dialects) have been benefited for this study. More than 180 words related to rain have been found, and these words were classified according to their meanings. The origin and linguistic structures of these words have also been sought to explain in the present study.

Keywords: Turkish, rainfall, rain, lexicology, Anatolian Turkish dialects.

EXTENDED ABSTRACT

This study aims to discover and classify the words related to rain in Turkish and it also seeks to examine their semantic and etymological structures.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü (Dictionary of Contemporary Turkish =GTS) is used as a source for Standard Turkish, and *Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü* (Dictionary of Dialects = DS) has been made use for the dialects of Turkish.

As a result of the study, 120 different words naming different types of rain and around 50 verbs, adjectives and expressions have been found out to be related to rain in Turkish.

1. Rain Types In Terms of Their Qualities

1.1. Plain (non-mixed) Rain Types

In addition to the basic word for rain *yağmur* which is not mixed with other types of precipitation types such as snow, *yağış* (rainfall) (= *yağış, yağuş, yayış, yağılık, yağantı, hülü*) has also been given as an equivalent to "rain" in DD. *Bereket* (blessing) and *rahmet* (mercy) is used to refer to rain metaphorically.

Moreover, all the rain types (*kırkikindi, çakal düğünü, karaçilen, şidirgi, and the like*) which are given under section "1.2. Mixed Rain Types" should be evaluated as plain rain, too.

1.2. Mixed Rain Types

1.2.1. Rain Mixed with Snow

Words found for rain mixed with snow are *sulusepen* (= *sulusepen, sulusepgin, suluzıpkın, sepkin*), *karımsı, alaçarpak* (= *alaçaparak, alaçarpah*), *beşor* (*bişor*), *çelepe, düğ, ergün, huşur, kargın, pürsün, siğircik, şapa, şapalama, şılgin, şifen, şilopa, büzem, karagiren, kardöşeği, çelpeşik, çımık, şubara*.

1.2.2. Rain Mixed with Hail

Burşak and *zerezemik* means rain mixed with hail. *Sulusepen*, only for once, is recorded to mean rain mixed with hail; *tıkılıcık* is a rain type which falls as tiny ice particles and probably it is used as an equivalent of "grezil" (graupel).

1.2.3. Rain Mixed with Wind

The words *sulusepen, sepkin, kırcı, civarna, şıpkın, şıvgın, çıvgın, şifen, fışan, zığırdım, sizinti, fırişka*, mean rain mixed with wind. The wind can be in different volumes. *Boran* which is used to refer to rain accompanying rough wind is borrowed from Middle Mongolian (<*bora'an*). *Borağan* has also a Mongolian origin.

2. Rain Times

2.1. Seasonal Rain Types

Main type of rain which is named depending on season is **summer rain**. The word *kay* which can be encountered in the historical sources as well is found out to be "summer

rain" in the Anatolian dialects. Apart from this, *güzlek* and *kökçeğiren* are rain types which fall in certain seasons.

2.2. Monthly and Daily Rain Types

Nisan yağmuru have the meaning of "rain which falls in April" and **darus** is "rain falling during the month of October", **cigit selemesi** is "rain which falls in May", **karyeyen** is "rain falling in March and April", **kırkikindi** is "the rain falling in the mid-afternoon" and **yağmur ilgindesi** is "rain starting to fall at night".

3. Volume/Speed/Amount

3.1. Light Rain (Shower)

Çiğse (~ çisenti, çiğsinti, çiskin, *tise, tisen, tisent*), çipilti, *alataras, bulut geçeği, çalgın, göğdünoğlu yağmuru* (~ *gövdünoğlu yağmuru*), *karaçilen* (~ *karaçilenti*), *karyiyen* (~ *karyeyen*), *koyunayağı, kökçeğiren, öküztüyü, püsen, sepen, sepken, sepinti, serpinti, siygin, tavşantüyü, tozak, tozuntu, zapur, zamzum, zopgun* are rain types which are grouped based on volume/speed/amount. The most famous one among them is *ahmak ıslatan* (~ *ahmağışlatan, ahmak yağartan, avanah ıslatan, ahmak hölüden*).

3.2. Heavy Rain

The main term which expresses "heavy" rain in the literary language is "*sağanak*". The names of the rain which are defined as "heavy" in the dialects are *boran, börenekli yağmur, cigit selemesi, çıpın, davi, gongaylı yağmur, guydu, güldürümlü, selinti, selöğün yağmuru, şırayan, şişli yağmur, takkalı yağmur* and *zopkun*.

3.3. Rain Falling Fast

Akyamır, şapırdaklı yağmur, şapırdım, şıkırdım, şiğşırım, şidirgi, şıfan, şifi, sazan, zeyzan are defined as rain falling fast. These rain types generally have large drop size.

4. Duration

4.1. Rain with Intervals or with a Short Duration

Şemsettin Sami defines *bogunak* as "rain falling with intervals and interruption. *Bozamık, bulut geçeği, çoban çökerten* (~ *çoban çökereken, çoban ıslatan*), *çakal yağmuru, çakaldüğünü, sağanak* (~ *sıganak, sığanek*)*tilkidüğünü* which are found in the Anatolian dialects are those with a short duration.

4.2. Continuous Rain

The words *çiğsık, fışgın, fışırgın, gargın* are defined as "continuous rain" types. *Ahmakıslatan, gövdünoğlu yağmuru, kadıkacıran, keçedelen, kırkikindi yağmurları* are rain types with a long duration which reflect the folk humor.

5. Raindrop Size

5.1. Rain with Small Drops

There are only two words which are defined as "rain with small drops" in the Anatolian dialects and these are *sazan* and *kabarcıklı*.

5.2. Rain with Large Drops

Rain names which are defined as having “large drops” are *boyanak*, *doburcuk*, *kavuklu yağmur*, *mercimekli yağmur*, *şılaponu*, *siğircik*. In addition to other properties they have, rain types which are also defined to have “large drops” are *akyamır börkenekli yağmur*, *gün yağmuru*, *kabarcıklı*, *otyağmuru*, *otyanan*, *şapırdaklı yağmur*, *şapırdım*.

6. Expected/ Unexpected (sudded) Rain

The words *çavurgun* and *çoban kurtaran* are defined as “rain falling abruptly or starting to rain all of a sudden”.

7. Conclusion

The present study which is done on names for rain in Standard Turkish and Anatolian Dialects shows us a rich vocabulary. It has been observed that there are almost 150 names for rain as a result of the classification based on the factors such as the quality, duration, speed and different properties of rain. In addition, more than 30 words such as reduplications, verbs and a group of adjectives related to rain have been found. As a result, around 180 words which are related to rain in Turkish spoken in Turkey are found. A crucial number of these words are those which are derived from a Turkish origin, but there are also borrowed words as such.

Coğrafya biliminde havadaki su buharının yoğunlaştıktan sonra gerek sıvı, gerek katı olarak yeryüzüne düşmesi olayına *yağış* adı verilmektedir.¹ *Çiy, kırağı, kırç, kar, dolu* ve *yağmur* başlıca yağış türlerine Türkçede verilen isimlerdir. Havadaki su buharının sis veya bulut olarak yoğunlaşması, bulutlardaki su damlacıklarının birbirine bitişerek havanın dayanmasını yenecek kadar büyüyünce düşmeye başlamasıyla oluşan sıvı hâlindeki yağışa da *yağmur* adı verilir. Reşat İzbirak, *yağmur* hakkında şu teknik bilgileri verir: “Yağmur damlaları 0.5-5 mm. iriliğinde olur. Bir damlanın ağırlığı bir gramın üçte biri, dörtte biri kadar olur. Ara sıra yağmur tanelerinin 7-8 mm. çapında irileştiği de olur. Yağmur damlaları bundan da iri olursa o durumu ile kalmaz, düşerken dağılır.” (İzbirak, 330).

Yeryüzündeki canlı hayatın devam edebilmesi için vazgeçilmez olan suyun doğal alanlarla, tarım alanlarıyla ve doğal veya sun’i su biriktirme havzalarıyla buluşması yağış sonucunda gerçekleşir, bu da daha çok yağmur veya kar şeklinde görülür. Bu yağış türleri yağış zamanı, süresi, hızı, şiddeti gibi unsurlar bakımından farklılıklar göstermektedir. Klimatolojide yağmurlar ‘ bıraktığı su miktarına’ göre derecelere ayrılmaktadır. Şöyle ki, *az yoğun yağmur* (çok hafif yağmur), 0.1 mm.den az, yani ölçülemeyecek miktardaki yağmur olup kabı ısıtır, fakat birikinti yapmaz. *Hafif yağmur*, 6 dakikada 0.3 mm, saatte 2.5 mm. su bırakır. *Normal yağmur*, 6 dakikada 0.3 ila 0.8 mm., saatte 2.6 ila 7.6 mm. su bırakır. *Kuvvetli yağmur*, 6 dakikada 0.8 mm.den, saatte 7.6 mm.den fazla su bırakır (Erol, 245).²

R. İzbirak, bu sınıflandırmayı nispeten Türkçe adlandırmalarla eşleştirmiştir: “Yağmurun çok çeşitli yağış şekli vardır: Kimi yerde yağmur, **çiseleme** şeklinde, sine sine yağar. Bunlara **çisenti** denir. Böyle yağmurlar toprağa iyice işler. Kimi yerde yağmurlar birden bire yağar, bardaktan boşanırcasına yere düşer. Bunlara **sağanak, selli yağmur, boran** gibi adlar verilir. Bu türlü yağmurlar toprağa iyice işliyemeden akıp giderler.” (İzbirak, 331).

Coğrafyanın dilin ses ve dizim gibi yapısal alanları yanında bilhassa söz varlığı üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. İçinde yaşadığı çevreyi adlandıran insan toplulukları böylece çevrenin imkânlarıyla belirlenmiş bir dile kavuşur. Bu bağlamda insan topluluklarının kendi coğrafi ortamlarındaki yağış biçimlerini zaman, şiddet, hız vs. gibi nitelikleri bakımından tanıyıp isimlendirmiş olduğu açıktır. Dünyanın bazı bölgelerinde görülen, diğer bölgelerinde ise görülmeyen *muson yağmuru* gibi yağmur türleri vardır. Elbette insan dillerinin çok daha ayrıntılı, özel ve zengin bir yağmur leksikolojisine sahip olduğu açıktır. Dillerin standart deşikelerinde belli sayıda yağmur adı tespit edilirken ağızlarda daha zengin bir isimlendirmeye karşılaşılmaktadır.³ İngilizcede **rain** “yağmur” genel adından başka *shower*

1 “Sis ve bulutları oluşturan 0.001 ila 0.040 mm çaplı çok küçük su tanecikleri birleşerek veya üstlerine ilave olan yeni yoğunlaşmalarla irileşerek 0.5 mm.den daha büyük olup ağırlaşınca bulutlarda mevcut dikey hava hareketlerine üstün gelebildikleri için yere doğru düşmeye başlarlar. İşte atmosfer içinde kısa veya uzun bir yol izleyerek yere düşen bu tanelere **yağış** denir. Yağışı oluşturan taneler katı veya sıvı olabilir.” (Erol, 231).

2 Ayrıca bkz. *Meteoroloji Sözlüğü*, <https://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojisozlugu.aspx?m=Y&k=aa13> (17.09.2017).

3 BBC News’ın genel ağ sayfasında 18 Haziran 2012 tarihli bir magazin haberinde BBC muhabiri standart İngilizcede niçin az sayıda yağmur adının olduğunu merak ediyordu: “If the Inuit apocryphally have 50 words for snow, why don’t British people have 50 words for rain... or at least more words than the few they

“sağanak”, *sunshower* “çakal yağmuru, güneş varken yağan yağmur”, *downpour* “şiddetli yağmur, sağanak”, *drizzle* “çiseleme, çisilti” gibi daha pek çok isim vardır.

Türkçenin yüzyıllar boyu kültürel etkileşim içinde bulunduğu Arapça ve Farsça gibi dillerdeki yağmur adlarını, Türkçenin Anadolu sahasındaki Türkçe madde başlı ilk sözlüklerinden olan Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi'nin *Lehçetü'l-Lugat* isimli eserinden takip etmek mümkündür. Esad Efendi, **yağmur** maddesinde farklı yağmur biçimlerine Arapça ve Farsçada verilen isimleri sıralamış, 50'den fazla kelime kaydetmiştir. Ne yazık ki, müellif *çiselemek* ve *çisenti* dışında bu kavramların Türkçelerini söylemez: Esad Efendi, bir de *serpinti* kelimesini madde başı olarak kaydetmiştir:

«YAĞMUR Arabisi *matardır* ve *zihbe* matar gibidir ve *hâzib* ufacık yağmurdur ve *dess* ve *disâs* yağmurdur ve *gays* çok yağmurdur ve *ka'îs* az yağmurdur ve *levsâ'* ve *nazha* ka'îs gibi az yağmurdur ve *rezâz* ve *şücze* ve *bagra* pek yağan yağmurdur ve *kıtâr* ve *zırs* az yağmurdur ve *bagşe* zayıf yağmurdur ve *şagfe* ufak yağmurdur ve *bâgış* başşe gibi zayıf yağışlı yağmurdur ve *reşâş* zırs gibi az yağmurdur ve *taş* ve *taşış* ortaca yağan yağmurdur ve *nazîza* az yağmurdur ve *bulta* iri daneli yağmurdur ve *rec'* matar gibi yağmurdur ve *kâhif* pek yağan yağmurdur ve *bûka* bir uğurdan gelen yağmurdur ve *rızk* yağmurdur ve *tabak* kaplama yağmurdur ve *vadk* rızk gibidir ve *rıkk* ufak yağmurdur ve *râkâk* rıkk gibi ufak yağmurdur ki çiselemek denir ve *hazbe* iri taneli yağmurdur ve *remel* azıcık yağmurdur ve *sebel* matar gibi yağmurdur ve *şemel* remel gibidir ve *tall* ufacık yağmurdur. *vâbil* iri taneli şedîd yağan yağmurdur ve *tehtâl* ra'd ve berksiz çok zaman yağan yağmurdur ve *dîme* tehtâl gibidir ve *rihme* ufacık hemvâr yekpâre yağan yağmurdur. *veşme* yağmurdur ve *hezim* aralıksız muttasıl yağan yağmurdur ve *hemîme* ufacık yağmur ki çisenti denir ve *hayâ* matar gibi yağmurdur ve *sâhiye* yeryüzünü seli ile silip süpüren yağmurdur ve *şetti* kış günü yağan yağmurdur ve *gabye* az yağan ufak yağmurdur. Fârisîsi *bârândır* ve *irkâk* ufacık yağmurdur ve *hamîne* vakitsiz yağan yağmurdur ve *sibâl* câ-be-câ yağan yağmurdur ve *kâha* ve *hemâ* ziyade yağan yağmurdur ki bârân-ı birûn manasına.» (Mehmed Es'ad Efendi, 700-702).

normally employ, asks Kevin Connolly." <http://www.bbc.com/news/magazine-18461189> (17.09.2017). Yine İngilizce bir forum sayfasında kullanıcılardan biri diğer kullanıcılara tarifini verdiği yağmur biçimlerinin adını soruyordu: "I have trouble describing rain of different intensities : 1.Very thin, sparse drops for less than five minutes which will not force us to take cover; 2. Small drops fall for a few seconds while there is sun too; 3. The rain that lasts for a couple of minutes but soaks everybody out in the open. Please help." <https://forum.wordreference.com/threads/kinds-of-rain.1432148/> (17.09.2017).

Türkçe üzerine yaptığımız bu çalışmanın tetikleyicisi de Türk romancı ve akademisyen Nazan Bekiroğlu'nun bir yazısı olmuştur. Bekiroğlu bu yazısında şöyle diyordu: «Yağmurun bazen ardi arkası kesilmeksizin, hiç ama hiç durmaksızın 20-25 gün yağdığı, sokak aralarının bile rutubet koktuğu, yosun bağladığı, şemsiyenin vücudun doğal bir uzvuna dönüştüğü bir memlekette [Trabzon] nasıl olur da yağmurun üç-beş ismi olabilir? Hepsini toplu sağanak, çise, bardaktan boşanırcasına. Çok zorlasam mevsimlerde genişleyen anlamlarla ya da ikinci bir isimden medet umarak kurulan tamlamalarla birkaç tane daha: Ahmakıslatan, yaz yağmuru, nisan yağmuru, bahar yağmuru, kış yağmuru, kasım yağmuru, bir çokluk ekinde ışıklanmış kırkikinci yağmurları. Belki benim şu anda aklıma gelmeyen ya da tümünden cahili olduğum bir-iki isim daha. Çok az. Hani kelimeler hayata aynaydı? Hani hayatı kelimelerden okumak mümkündü en fazla? Hani, Eskimoların dilinde kar yağışına, Fransızcada aşka, Kazakçada geyiğin farklı mevsimlerdeki hüviyetine, Arapçada devenin her haline ilişkin otuzar civarında kelime vardı?» "Yağmur Lüğatçesi" *Zaman*, 17 Ocak 2010. Biz de, günümüz Türkiye Türkçesinde çok daha fazla sayıda yağmur biçiminin adlandırılmış olacağı varsayımından yola çıkarak bu araştırmayı yaptık.

Şeyhülislâm Esad Efendi'nin de standart dili esas aldığı anlaşılıyor. *Tarama Sözlüğü*'nde (= TS) geçen *boran*, *çilek*, *çise*, *kay*, *oklağı yağmuru*, *sepinti*, *tumlu (TS)*; Meninski Sözlüğünde geçen *saçanak* kelimeleri (Tulum, 1522) *Lehçetü'l-Lügat*'te geçmez. Oysa coğrafya değişikçe ve büyük şehirden uzaklaşıp doğayla iç içe bir hayat sürmeye başlayınca birçok diğer tabiat olayı gibi yağmurun da değişik türleri algılanmakta, isimlendirilmektedir.

Günümüz Türkçesinin söz varlığını çalışırken daha geniş imkânlarla, standart dil dışında ağızların söz dağarcığına da bakma imkânına sahibiz. Bu alanda temel kaynak *Derleme Sözlüğü*'dür (= DS). Türk Dil Kurumunun 1932'deki kuruluşundan hemen sonra Türkiye ağızlarından söz derleme çalışmalarına başlanmış, 1932-1934 arasında sürdürülen derleme çalışmalarının sonuçları *Söz Derleme Dergisi*'nde altı cilt olarak yayımlanmıştır. İkinci derleme faaliyeti 1952-1959 yılları arasında sürdürülmüş, bu çalışmaların verileri ile *Söz Derleme Dergisi*'nin verileri birleştirilerek *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* adıyla 12 cilt hâlinde 1963-1981 yılları arasında yayımlanmıştır. Nihayet 2008 yılında *Derleme Sözlüğü* sayısal ortama aktarılmış, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan ağız bilimi çalışmalarının sözlük kısımları da bu sayısal veri tabanına eklenerek genel ağ ortamında yayımlanmıştır: Böylece basılı *Derleme Sözlüğü*'nün malzemesinden daha geniş bir söz varlığı araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Yağmur leksikolojisi ile ilgili bu çalışma söz konusu sayısal veri tabanına ve yine Türk Dil Kurumu'nun sayısal sözlük kaynaklarından olan *Güncel Türkçe Sözlük* (= GTS)'ten derlenen malzemeye dayanmaktadır. Bunun dışında künyeleri kaynakçada yer alan bazı ağız çalışmalarının sözlükleri de değerlendirilmiştir. Bu kaynakların taranması sonucunda Türkiye Türkçesinin **yağmur** kavramıyla ilgili zengin bir söz dağarcığına sahip olduğu görüldü. Bu söz varlığı, Anadolu coğrafyasının çok çeşitli meteorolojik yapısının dile yansımalarıdır. Bu çalışmada söz konusu söz varlığının coğrafi dağılımını göstermek, bir anlamda leksik veriye dayalı bir dil atlası oluşturmak amaçlanmamış; meteorolojik bir sürecin farklı biçimlerinin dile yansımalarının tespit ve tasnifi amacının dışına çıkılmamıştır.

Tespit edilen kelimeler anlamlarına göre sınıflandırılırken önce aynı olayı işaretlediği anlaşılan fonetik biçimler bir arada değerlendirilmiş, böylelikle Türkiye Türkçesinde yaklaşık 150 ayrı yağmur adlandırmasının bulunduğu görülmüştür. Kelimeler aynı ses değerleriyle veya fonetik değişkeleriyle, bazen ayrı bir olayı işaretleyebilirler; bunlar, ayrı madde sayılmıştır. Çalışma boyunca terim niteliğindeki kelimeler **siyah**, bunun fonetik değişkeleri ise *yatik* dizilmiştir.

1. Niteliği bakımından yağmurlar

Yağmur, esasen suya dönüşmüş bir yağış biçimidir. Ancak karla veya doluyla karışık yağın yağmur adlandırmaları da vardır. Yağmurun sert esen rüzgârla birlikte yağması da farklı bir yağış biçimi olarak algılanmış ve adlandırılmıştır.

1. 1. Karışık olmayan yağmurlar

Türkçede sulu yağış türlerini adlandıran **yağmur** kelimesi esasen herhangi bir niteliği

belirtilmeyen, vurgulanmayan en genel adlandırmadır. Eski Uygur metinlerinden beri tespit edilen bu kelime modern Türk dillerinin çoğunda küçük fonetik farklarla da olsa yaşamaktadır. Türkiye Türkçesinin tarihî metinlerinde *matar*, *bârân* gibi ödünçleme kelimeler kullanılsa da *yağmur* kelimesi canlılığını ve kullanım sıklığını hiç kaybetmemiştir. Anadolu ağızlarında ve edebî dilde **yağış** kelimesi de “yağmur” anlamında kullanılmaktadır. DS’de *yağış* maddesinin fonetik varyantları olarak *yağaş* ~ *yağuş* ~ *yavış* ~ *yağılık* kelimeleri de verilir. Aynı kaynaktan verilen *yağartı* (Nizip-Gaziantep) verisinin Ek-1’de **yağantı** olarak düzeltiltiğini görüyoruz (DS, XII, 4807). **Fışka** (Ermenek-Konya) ve **hülü** (Vakfıkebir-Trabzon) kelimeleri başkaca bir niteliği belirtilmeden sadece “yağmur” anlamıyla tespit edilmiştir. Fışka ile ilgili 1.2.3. bölümünde bir yapı ve köken açıklaması teklifi yapılmıştır. Sadece bir yerden derlenen *hülü* ise ihtiyatlı bir şekilde < *öllü* < *öl* ’ıslaklık, nem’ kelimesine yaklaştırılabilir.

Mecazî bir kullanım olarak **bereket** ve **rahmet** kelimeleri de Türkçede yağmur anlamında sıkça kullanılmaktadır.

Aşağıda başka yağış biçimleriyle veya rüzgârla karışık olarak tanımlanan yağmurlar dışındaki yağmurların yağış zamanı, hız, şiddet veya süre gibi özelliklerine bakılmaksızın karışık olmayan yağmurlar olduğu açıktır. *Kırkikindi*, *çakal düğünü*, *karaçilen*, *şidirgi* ve benzeri yağmurlar böyledir.

1. 2. Karışık yağmurlar

1.2.1. Karla karışık yağmurlar

Klimatoloji ile ilgili kaynaklarda “az soğuk hava kütlelerinden doğan iri taneli karın bulut içinde oluştuktan sonra yere düşerken sıcak alt hava tabakaları içinde eriyip yağmur veya yağmurla karışık kar hâlini alması” durumunun **sulu kar** veya **sulusepken** (İng. sleet) olarak adlandırıldığı bildirilir (Erol 246). İngilizlere göre sulusepken, yağmur-kar karışımı; Amerikalılara göre kısmen donmuş ve tekrar erimiş yağmurdur. Ahmet Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*’de **sulusepken**’i “kar yağmuru” olarak tanımlar (Ahmet Vefik Paşa, 495). Yine Ahmet Vefik Paşa (s. 596) ve Redhouse’da (s.1412) geçen **karımsı** kelimesine de “sulusepken” anlamı verilmiştir. **Sulusepken**, DS’de *sulusepgin*, *sulusepen*, *suluzıpgın* gibi çeşitli fonetik biçimleriyle pek çok yerden derlenmiştir. **sepkin** kelimesi yalın olarak da “1. Karla karışık yağın yağmur. 2. Sert yelle savrulan yağmur, fırtına” anlamlarını taşımaktadır. **Serpken** (Gürün-Sivas), **sepen** (pek çok) ve **sepgeyen** (Daday-Kastamonu) *ser-p-* kökünden türemiş ‘karla karışık yağmur’ adlarıdır.

Anadolu ağızlarında tespit edilen **alaçarpak** (Van, Ahlat-Bitlis) [~ *alaçarpah* (Erciş-Van), *alaçaprak* (Sason-Siirt, Diyarbakır)], **beşor** (Malatya), **çelege** “Gene çelege yağıyor.” (Bitlis), **düğ** (Sivas), **ergün** (Amasya), **huşur** (Şavşat-Artvin), **kargın** (Elazığ, Gözene-Malatya), **pürsün** (Yukarıseyitönü-Eskişehir), **siğircik** (Taşköprü-Kastamonu), **şılgin** (Kandıra-Kocaeli, Kadamut-Samsun, Malatya), **şifen** (Bünyan-Kayseri), **şilopa** (Erzurum, Erciş-Van) ~ şılıppo (Erzurum) kelimeleri “karla karışık yağmur”u ifade etmektedir; Dankoff (1995, 117) *şilopa* kelimesini

(*şilopa, şılıppo, şulupa* değişkeleriyle birlikte) Ermenice şlop'ay "Sonbahar sonunda yağan yağmurla karışık kar" kelimesine bağlar. **Şapa** (Çiçekdağı-Kırşehir), kelimesinin Gürcüce şxapi 'hafif yağmur' ile ilgili olabileceği göz önünde tutulmalıdır (Arısoy, 444). Bundan türetilmiş **şapalama** (Avanos-Nevşehir) yine "sulu kar" anlamındadır.

DS'de *beşor* kelimesi "karla karışık yağmur" anlamıyla tespit edilirken, **bişor** kelimesi (Malatya) "sulu kar" anlamıyla tespit edilmiştir. Bu ikisinin aynı kelime olduğu, aynı yağış olayını derleyicilerin farklı tanımladıkları anlaşılmaktadır.

'Sulusepken' anlamıyla tespit edilen **büzem** (Yalvaç-Isparta) kelimesinin "tane tane yağan kar" anlamıyla tespit edilen *büzen* (Zonguldak) kelimesi ile birlikte düşünülmesi gerekir.

Karagiren kelimesi DS'de iki ayrı madde olarak kaydedilmiştir: "Nemli, kapalı hava" (Sarıkavak-Eskişehir) ve "Sulusepken" (Divrięi-Sivas, Tosya-Kastamonu, Gölköyü-Ankara). Bu birleşik kelimenin ikinci unsuru olan *giren* DS'de "havanın kapalı, sisli olması hâli" anlamıyla çok sayıda yerden kaydedilmiştir. *Kökçegiren* kelimesi de "İodosla yağan yağmur" anlamıyla tespit edilmiştir. *Kara* yağışın ağırlığını belirten bir sıfat olarak kullanılmış olmalıdır. Aşağıda kaydedilen *çımık* kelimesi de "kapalı, sıkıntılı hava" ve "karla karışık yağmur" anlamı taşımaktadır.

Kardöşeği kelimesi hem "çiğ" (Kadıköy-İstanbul), hem de "sulusepken" (Kastamonu) anlamıyla kaydedilmiştir.

DS'de "sulusepken" anlamıyla tespit edilen *çarpraz* (Gürün-Sivas, Kalecik-Ankara, Finike-Antalya) *Ötüken Türkçe Sözlükte* de, muhtemelen DS'den alınarak aynı anlamla kaydedilmiştir. Bu kelimenin *alaçaparak* ~ *alaçarpak* kelimesi ile karşılaştırılması; *çarpraz* şeklinin bir okuma hatası olma ihtimali üzerinde durulması gerekir.

DS'de birçok yerde derlenip "karışık, bozuk" anlamı verilen, buna ilâveten "çamurlu arazi, bataklık" (Tietze, II, 184) anlamlarıyla tespit edilen **çelpeşik** kelimesi Elazığ söz varlığında yağmurun karla karışık yağmasını anlatan bir zarf gibi kullanılmaktadır: "Bu gün çelpeşik yaği, yerler kar tutmaz." (Buran, 38). "Çamurlu arazi, bataklık" anlamı olup bir de "karla karışık yağmur" anlamı olan bir kelime de **çımık**'tır (Ünye-Ordu). *Çımık*, aynı zamanda "Sıkıntılı hava", "bulutlu, yağmursuz hava", "yumuşak, ılık hava" anlamlarını da taşımaktadır. Sulusepken/karla karışık yağmur anlamındaki bir başka kelime ise Pınarbaşı-Kayseri'de tespit edilen ve alıntı olması muhtemel olan **şubara**'dır.

1.2.2. Doluyla karışık yağmurlar

Buz taneciği şeklinde bir yağış türü olan *dolu*, "serin sıcak bölgelerde güçlü dikey hava hareketlerinin sonucu olan kümülönimbus bulutlarından doğan bir katı yağış şekli" olarak tarif edilir (Erol, 250). Zaman zaman dolunun yağmurla karışık yağdığı da olur. Bu karışık yağış türü için Anadolu ağızlarında **burşak** (Karaçay-Eskişehir) ve **zerzemik** (Pazar-Kızılcahamam-Ankara) adları tespit edilmiştir. *Burşak* kelimesinin DS'de "mercimek" anlamıyla (Manyas-Bursa) tespit edilmiş olması bu adlandırmadaki benzetme yönünü ortaya koymaktadır.

Zerzemik'in etimolojisi açık olmamakla birlikte bunun da mercimek'in fonetik değişkesi olması muhtemeldir.

Sulusepen kelimesinin DS'de kaydedilmiş ikinci anlamı "doluyula birlikte yağın yağmur"dur (Anamur-İçel).

Bunların dışına bir de **tıkılık** kelimesi vardır ki, "havanın üst katmanlarında donarak yuvarlak buz taneleri biçiminde yağın yağmur" olarak tanımlanmıştır. Bu belki de klimatoloji kaynaklarında *grezil* olarak tanımlanan yağış biçimidir.⁴

1. 2. 3. Rüzgârla karışık yağmurlar

Sert rüzgârla birlikte yağın yağmur veya kar da farklı bir yağış biçimi olarak algılanmış ve anlandırılmıştır. Burada rüzgârla birlikte olan yağışın kar veya yağmur olabildiği görülmektedir.

"Karla/doluyula karışık yağmur" olarak tanımlanan **sulusepen**'in **sulusepen** şekli hem "doluyula birlikte yağın yağmur" hem de "yelle birlikte yağın kar ve yağmur"u ifade etmektedir (Silifke-İçel). Kelimenin yalın olarak kullanılan **sepkın** biçimi "Sert yelle savrulan yağmur, fırtına" anlamını taşımaktadır. **Serpken** (Kastamonu, Niğde), **sepen** (Yalvaç-Isparta, Mut-İçel) ve **serpene** (Malatya) kelimeleri de aynı anlamdadır; bu kelimelerin *ser-p-* kökünden türedikleri açıktır. *Serpene* ise *serp-en+e* yapısındadır.

Türkçe klimatoloji terminolojisine de alınmış olan **kırç**, "yerde, kırağıya benzer şekilde bir buz oluşumu olayı"dır (Erol, 242). DS'de ise bu kelime **kırç** ~ **kırcı** biçimleriyle "sert ve küçük taneli kar" veya "dolu" anlamlarıyla kaydedilmiştir. **Kırcı**'nın DS'de tespit edilen 3. anlamı ise "bora, rüzgârla karışık yağın yağmur"dur (Gökçeören-Çankırı, Tepecikören-Adana, Kıbrıs). *Kırç* kelimesinden türeyen **kırçan** kelimesinin 2. anlamı DS'de "yel ile savrularak yağın yağmur" (Hayrabolu-Tekirdağ) olarak tespit edilmiştir.

Şemsettin Sami'nin *Kâmûs-ı Türki'de* kaydettiği **boragan** kelimesi "Buram buram dönerek kar ve yağmurla karışık esen şiddetli rüzgâr, fırtına (Bir borağana tutulduk.)" (Şemsettin Sami, s.307), Redhouse'da (s. 393) *buragan* olarak kaydedilmiştir. Gülensoy, Moğ.dan ödünçleme (< boragan ~ borugan 'kasırga') olduğunu belirttiği kelimenin çeşitli Türk dillerinde *boran*, *buran*, *boron* gibi fonetik varyasyonlarla mevcudiyetini göstermiştir (Gülensoy, 160-161; ayrıca bk. Tietze, I). Standart Türkçede yaşayan **boran** kelimesi Orta Moğ. bora'an > borân'dan gelmektedir. *Kubbealtı Lugati*'nde kelimeye "Şiddetli fırtına, kar veya yağmurla karışık olarak döne döne esen şiddetli rüzgâr, borağın" anlamı ve verilmiş ve yine Moğ. *boragan* ile ilişkilendirilmiştir (Ayverdi, 161)⁵.

4 "Bazı kış günlerinde dikey hava hareketlerinin güçlü olduğu kararsız hava kütleleri içindeki kümülönimbus bulutlarından düşen tanelerin küçük buz yuvarlakları hâlinde olduğu görülür... Grezil, düşerken buzla kaplanmış kar-burgul tanelerinden başka bir şey değildir." (Erol, 252). İzbırak, *grezil*'in Türkçedeki karşılığının *kırcı* olduğunu ileri sürse de (s. 144) verilen tarif ile *tıkılık* kelimesi daha çok örtüşmektedir.

5 Meslektaşım Prof. Dr. Mehmet Ölmez'in *boran* kelimesinin etimolojisine dair sorduğum soruya cevaben gönderdiği e-postadaki konuyla ilgili paragraf şöyledir: "Türkçedeki *boran* Moğ. *borağın*'dan değil Orta Moğolca *bora'an* → *borân* sözünden gelir. Orta Moğolca şekiller daha eski olup Anadolu'da Moğolların

Rüzgârla karışık yağmuru ifade eden bir başka kelime de **civarna**'dır (Kadıköy-İstanbul, Devrek-Zonguldak; *civarna*, Trabzon). Bu kelime "oğlak" manasındaki *ciavarina* (< İt. Venedik dialekti) kelimesinin Türkçeye geçmiş biçimidir (Tietze, II, 106).

"Sert rüzgârla veya fırtınayla yağan yağmur" anlamlarında olmak üzere **şıpkın** (Çivril-Denizli; Kula, Alaşehir-Manisa, Orhaneli-Bursa, Seyitgazi-Eskişehir), **şıvgın** (pek çok yerde), **çıvgın** (pek çok yerde), **şifen** (Talas-Kayseri), **fışaň** (Gölpazarı-Bilecik, Bozan-Eskişehir, Mudurnu-Bolu, Nallıhan-Ankara) (krş. *fışen* 'tipi, esintili kar' (Nallıhan-Ankara) kelimeleri birbirlerinin fonetik değişkelerinden ibarettir. Bazen sert rüzgâr veya fırtınaya kar da eşlik eder. Tietze, *fışaň*'ın metatez yoluyla şifan'ın fonetik değişkesi olduğunu kaydeder (Tietze, III). Şifan (~ şifen ~ şifi 'hızlı yağmur') ve fışan kelimelerinin DS'de kaydedilen diğer anlamı da "yulaf"tır. Bu kelimelerin alıntı olması muhtemeldir.

Bir yansıma kelime olarak nitelendirilen **ziğirdim** kelimesi ise Denizli'de tespit edilmiş olup "Esintiyle savrulurak yağan karla karışık yağmur, çıvgın" anlamı verilmiştir (Uygur, 316).

Acıpayam-Denizli'den derlenen **sizinti** "Yel ile birlikte yağan ince yağmur" olarak tanımlanmıştır. Rüzgârla birlikte yağan yağmur serpintisini adlandıran bir başka kelime de **fırışka**'dır (Elmalı-Antalya). Tietze, *fırışka* kelimesine bir gemicilik terimi olarak "sert rüzgâr" anlamı vermiş ve İt. *fresco* 'canlı, kuvvetlice, serin' kelimesine bağlamıştır (Tietze, III, 74). Tietze'nin 'yağmur' anlamını vermediği bu kelimenin, *fışka* 'yağmur', *fışgın* "sürekli yağmur", *fışgın* "sürekli yağmur" gibi **fış* kökünden türeyen ve kelimelerle fonolojik bir karışmayla "rüzgârla karışık yağmur" anlamı kazandığı kanaatindeyiz.

2. Yağış zamanı

Belli mevsimlerde yağan, yılın bilinen bir döneminde yağması beklenen yağmurlar vardır. Doğu ve Güney Asya'da görülen *muson* yağmurları bunların en tanınmışlarından. Türkiye'de de belli dönemlerde yağma sıklığı bilinen yağmurlar veya yılın belli dönemlerinde yağan ve ona göre adlandırılan yağmurlar vardır.

2.1. Mevsimlik yağmurlar

Yılın dört mevsiminde yağan yağmurlar belli bir özelliği varsa terim yahut isim niteliği kazanabilmektedir. *Kış yağmuru* gibi bir kelimenin özel bir anlamı dilde bulunmaz, bu yüzden dilde böyle bir kelime yoktur; ancak **yaz yağmuru**, yazın yağan "aniden yağıp çabuk geçen yağmur" türü olarak Türkçenin söz varlığında yerini almıştır. TS'de "yağmur, sağanak, bora" anlamlarıyla kaydedilen **kay** kelimesi, DS'de "yaz yağmuru" anlamıyla tespit edilmiştir

hâkimiyet kurdukları dönem ile ilişkilidir, Klasik Moğolcaya ait şekiller ise çok sonrasına aittirler ki o dönem Moğolların Anadolu ile ilişkisi kesilmişti; ses tarihi açısından bu karşılaştırma uygun değildir.

(Orta) Moğolca *boro*'an sözünün anlamı "kar fırtınası"dır. Türkçe kelime ise "rüzgâr, şimşek ve gök gürültüsü ile ortaya çıkan sağanak yağışlı hava olayı"dır. Doerfer'e göre Batı Orta Moğolca *borân* "(kar) fırtınası" → *borân* "sert ve güçlü rüzgâr" gelişimini düşünmek gerekir (TMEN, I, § 100)" (Kendisine bu bilgi için teşekkür ediyorum.)

(Bergama-İzmir, Eskişehir, Ordu). **Güzlek** ise “Sonbahar yağmuru” anlamını taşımaktadır (Birecik-Urfa, Nizip-Gaziantep). Türkçede kış yağmuru teriminin olmadığını söylemiştik; “Kışın lodos yeliyle ince ince yağan yağmur” ise **kökçeğiren** adını taşımaktadır (Nallıhan-Ankara). Bu birleşik kelimenin ikinci unsuru “*Havanın bulutlu, sisli, kapalı olması hali*” anlamındaki *giren* olsa gerektir; *giren*, Anadolu’nun birçok yerinde tespit edilmiştir.

2.2. Aylık veya günlük yağmurlar

Anadolu ağızlarında Nisan, Ekim, Mayıs aylarında veya günün belli zamanlarında yağması alışılmış olan yağmurlar da adlandırılmıştır. Bunların içinde belki en çok bilineni ve edebî dilde de tanınanı **nisan yağmuru**’dur. Mütercim Âsım’ın tercüme ettiği *Bürhân-ı Kâti*’de Fars. jâle kelimesinin anlamlarından birini “Nisan yağmuru” olarak verilmiştir. Bahar aylarında yağmurların çoğalması yüzünden **nisan yağmak** “yağmur yağmak” anlamını taşır (Ankara).

Darus kelimesi “Ekim ayında yağın yağmur” anlamıyla tespit edilmiştir (Tokat). Tietze, *darus* kelimesini *hapax legomenon* olarak vermiş, manasının “rüzgâr” veya “sür’at” olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur; *El-Ferec ba’de-ş-şidde*’den alınan örnek “rüzgâr” ihtimalini güçlendiriyor: “Gemiye girdiler, yelken açdılar. İki gün iki gece eyü darus ele girdi, yürüdiler...” (Tietze, II, 318).

Ciğit sellemesi “Mayıs ayında yağın şiddetli yağmur” için kullanılan bir kelimedir (Kilis-Gaziantep). **Karyeyen** “Yerde kar varken yağın ve karları eriten yağmur”, kelimesi belli bir ayı ifade etmese de karların eridiği Mart veya Nisan aylarının kastedildiği varsayılabilir (Suşehri-Sivas). **Kırkikindi** “Genellikle Orta Anadolu’da ikinci zamanı yağın sürekli yağmurlar”ise genellikle tanınan bir yağmur türü olarak edebî dilde de yer almaktadır. Nihayet günün bir vaktinde yağın yağmuru ifade eden **yağmur ilgintisi** “Gecedeki yağın yağmur” anlamını taşımaktadır (Gönen-İsparta).

3. Şiddet/Hız/Miktar

Halk gözlemlerinde elbette yağmurun şiddeti, hızı, miktarı yaklaşık ölçülere göre belirlenmiştir. Mesela *sağanak* çok şiddetli yağmur mudur, yoksa uzun süreli yağın normal yağmur yağışı mıdır? Bunu tam olarak belirlemek mümkün değildir. Şiddetli, hızlı, iri damlalı gibi ifadeler nispeten birbirine yakın; yavaş, hafif ve ince olmayan bir yağmur türünü tanımlamaktadır. Konuyla ilgili bilimsel literatürde ‘şiddet’in yağışın bıraktığı su miktarına göre ölçüldüğü ifade edilmişti. Buna göre **az yoğun yağmur** (çok hafif yağmur), 0.1 mm.den az, yani ölçülemeyecek miktardaki yağmur olup kabı ıslatır, fakat birikinti yapmaz. **Hafif yağmur**, 6 dakikada 0.3 mm, saatte 2.5 mm. su bırakır. **Normal yağmur**, 6 dakikada 0.3 ila 0.8 mm., saatte 2.6 ila 7.6 mm. su bırakır. **Kuvvetli yağmur**, 6 dakikada 0.8 mm.den, saatte 7.6 mm.den fazla su bırakmaktadır (Erol, 245)⁶ Halk dilinde bilimsel gözleme dayalı bir adlandırma

6 Ayrıca bkz. *Meteoroloji Sözlüğü*, <https://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojisozlugu.aspx?m=Y&k=aa13> (17.09.2017).

beklenemez. Bizim burada hafif, şiddetli, hızlı, yavaş gibi sınıflandırmamız, sadece DS'deki tanımlarda kullanılan ifadelere göredir.

3.1. Hafif yağmurlar

Hafif, ince ince ve çoğu zaman uzun süreli yağın yağmurların en tanınmış **ahmak ıslatan**'dır. Muhtelif ağızlarda *ahmağışlatan*, *ahmak yaşartan*, *ahmak hölüden*, *aptal ıslatan*, *avanax ıslatan* adlarını alan bu yağmur, korunmayı gerektirmeyecek kadar hafif, ancak ıslatacak kadar da uzun süreli yağar. *Ahmak hölüden* (Mesudiye-Ordu) kelimesindeki *hölüden* unsuru arkaik bir yapı arzeder: *hölüd-* < *ölüt-* < *öl+ü-t-* "ıslatmak".

Hafif, kısa süreli yağmur için en yaygın ve kelime türetmiş kelime kökü **çile-** ~ **çiğse-** "yağmur ince ve yavaş yağmak" fiilleridir. *çī*'yaş'+IA- > *çile-* "ıslatmak", *çiğ*+se- yapıları "hafif ve uzun süreli yağmak" anlamlarını taşımaktadır. **Çilemek** (pek çok yerde) (~ *çilenmek* (pek çok), *çileşmek* (pek çok), *çileştirmek* (Silifke-İçel, Babaeski-Kırklareli), **çiselemek** (GTS) (~ *çisenlemek* (Ankara, Bor-Niğde, Mut-İçel), *çizelemek* (Sürmene-Trabzon), *çişelemek* (Trabzon)), **tisemek** (Balıkesir, Karaman), (~ *tiselemek* (Yalvaç-Isparta, Eskişehir, Kastamonu, Ankara), *disemek* (Emet-Kütahya)) fiilleri aynı kökten türemiştir. Bu fiil tabanlarından türemiş ve fiilin isim anlamını ifade eden çok sayıda kelime vardır: **çiğse**, **çise**, **çize**, **çisen**, **çiskin**, **çisenti**, **çiğsinti**, **çileme**, **çilenti**, **çilek**, **tise**, **dise**, **tiseme**, **tisen**, **tisenti** kelimeleri de bu fiillerden türemiş ve aynı anlamı ifade eden kelimelerdir.

Çiseleme şeklinde hafif yağmur yağışını ifade eden **çintilemek** (Akdağmadeni-Yozgat) fiilinin tabanını oluşturan *çinti*'nin yapısı bizce açık değildir. **Çipilti** (GTS) yansıma bir kelimedir. **Çalgın** kelimesi Ordu ilinde iki yerden derlenmiş, Ordu merkezinde "çisenti, az yağın yağmur" anlamı verilirken, Ünye'de "sağanak yağmur" anlamı verilmiştir. Burada bir derleme hatası da bahis konusu olabilir. Yine DS'de kaydedilen *çolgun* "Rüzgârla beraber serpinti şeklinde yağın yağmur" (Denizli, Trabzon) kelimesi de bir derleme veya kayıt hatası olmalıdır.

"Yavaş yavaş yağın yağmur" hakkında kullanılan ikilemeler **cisen cisen** (pek çok) ~ **çisan çisan** (Şarkışla-Sivas), **cisil cisil** (Manisa), **çiyen çiyen** (Üskülyeni-Antalya), **tisen tisen** (Düzce, Antalya) aynı kökten türemiştir. **Gırcı gırcı** (Silifke-İçel), **imez imez** (Silifke-İçel), **pesen pesen** (Uluborlu-Isparta), **ziğim ziğim** (Senirkent-Isparta) ikilemeleri de yağmurun yavaş yavaş yağmasını ifade eden tabirlerdir.

Çile- ~ *çiğse-* gibi "hafif, ince, çok az" yağmuru ifade eden başka fiil kökleri de vardır. Bunlardan **epelemek** "Yağmur ya da kar hafif hafif yağmak, serpelemek" (Yalvaç-Isparta, Uzunmusa-Ordu, Afşin-Maraş, Bor-Niğde, Hadım-Konya, Akseki-Antalya), **siyenlemek** "Yağmur ince, hafif yağmak" (Şarkikaraağaç-Isparta), **tipsimek** "Yağmur çiselemek" (Söğüt-Bilecik), **gıdakmak** "Yağmur hafif yağmak" (Niğde) DS'de bu anlamlarıyla tespit edilmişlerdir. **siyır siyır yağmak** "Sine sine yağmak (yağmur için)" (Ünye-Ordu) da hafif yağmur yağışını ifade eden bir tabirdir. Bilimsel literatürde "yerde kırığıya benzer şekilde bir buz oluşumu" olarak tanımlanan *kırç* (Erol, 242) kelimesinden türeyen **kırça-** (Kütahya) ~ **kırcı-** (Bözüyük-

Bilecik, Kütahya) ~ *gırcı-* (Dedeler-Konya), **gırcılan-** fiilleri de yağmur veya karın yavaş yavaş yağışını ifade etmektedir.

Siy- (< si:y- [< *si:d-] (Gülensoy, 789) fiilinin DS'de tespit edilen "sızmak" anlamı ile **siygin** "Yelle birlikte yağan yağmur", **siğgin** "Hafif yağmur, serpinti", **siyim** "İnce, hafif yağan yağmur" **siyim siyim** (Pek çok yerde) ~ **siyen siyen** (Bâlâ-Ankara, Ereğli-Konya) "Yavaş yavaş, ince ince (yağmur yağmak, su, gözyaşı vb. için)" kelime ve tabirlerinin kökünü oluşturduğu görülmektedir. Böyle yavaş yavaş yağan, toprağı tavlaman yağmura Ünye-Ordu'da **alataras** dendiğı DS'de tespit edilmiştir.

sepelemek (< sep-ele-): "Yağmur az yağmak, çiselemek" fiili muhtelif fonetik biçimleriyle Anadolu'nun birçok yerinden derlenmiş bir fiildir. *Sep-* 'çiselemek' kökünden türemiş **sepen** (Yalvaç-Isparta, Mut-İçel), **sepinti** (pek çok yerde), **sepken** (GTS), **sebelep** (Emirdağ-Afyon) "Kısa süreli ve az yağmur" manasını ifade eden kelimelerdir. **serpinti** (Bergama-Izmir, Eskişehir, Trabzon) ~ **sepinti** (Yalvaç-Isparta, Acıpayam-Denizli, Kerkük), **serpüntü** "Damlacıklar, tanecikler durumunda, azar azar yağan yağmur veya kar, çilenti (bi *seprüntü* geldi geçti. Elaziğ. Ayrıca Denizli) kelimelerinin *serp-* fiilinden geldiğı açıktır.

bulut geçeğı (~ *bulut geçiğı, bulut geçintisi, bulut geçişi, bulut geçkini, bulut geçti, bulut geçeri*) "Kısa süren, hafif yağmur" anlamında olup DS'de Anadolu'nun pek çok yerinden derlenmiştir. DS'de madde başı olarak verilen **geçinti** kelimesi (Bor-Niğde), *bulut geçintisi*'nin kısa biçimi olarak değerlendirilebilir.

Kimi araştırmacılara göre damla iriliğı bakımından yağmur sayılmayan çiğ benzeri yağışlar da "çok hafif yağmur" listesine dâhil edilebilir.⁷ Sisli havada yağan ince bir yağmuru ifade **karaçilen** (Edirne) ~ **karaçilenti** (Eskişehir), **zopur** (Mersin ve Adana köyleri) kelimelerinin de böyle hafif yağmuru ifade ettiğı anlaşılıyor. *Zapur* verisi (Andırın-Maraş) yine aynı anlamda olup bir okuma hatası olabilir. **Zomzom** (Mersin) kelimesinin DS'de kaydedilen anlamları 1. Sis, 2. Yağmur gibi islatan çiğ, 3. Sağanak'tır. Malatya'dan derlenen **zamzum** kelimesi "çisenti" anlamıyla kaydedilmiştir. Bunun da zomzom'un hatalı okunmasıyla ortaya çıkan bir veri olma ihtimali gözden uzak tutulmamalıdır.

Yine "sis, çisenti" anlamları verilen **zopgun** (Rumkuş-Adana, Yanpar-İçel) kelimesinin *zopkun* değışkesinin anlamı ise "sağanak"tır (Karaisalı-Adana).

Pus ve *püs* köklerinden türemiş "sisli havada yağan yağmur, çisenti" anlamı taşıyan kelimeler grubu Anadolu'nun birçok yerinde tespit edilmiştir.

Pus kelimesinin GTS'deki "Görüş uzaklığını çok azaltmayan bir tür hafif sis" anlamı DS'de de tespit edilmiştir. *Pus* kelimesinin "dalların üstündeki donmuş kar" anlamı bir tür yağışı ifade eder. Bu kökten türemiş *pusan, pusuk, purs* gibi kelimeler de "sis" anlamıyla DS'de kaydedilmiştir.

7 "Bazı yazarlar, atmosfer içinde bir düşüş göstermeden havadan yere geçen suyu, yağışlara sokmazlar. Ancak, geniş anlamda düşünülürse, az da olsa yere su bırakan bu olayları yağışlar içine almak uygun olur." (Erol, 241).

Püs kelimesine DS'de verilen "1. Çeşitli ağaçlardan sızan zamk, kedibalı; 2. Zamk; 3. Koyulaştırılmış pekmez" anlamlarının bir semantik grup oluşturduğu görülmektedir. Bu kelimeye GTS'de verilen "Bazı meyvelerin üzerinde oluşan, zamk veya sakıza benzeyen madde" anlamının da bu anlam grubuna ait olduğu açıktır. Bu anlam grubu çerçevesinde *pus* ve *püs* aynı kelimenin iki fonetik değişkesi olarak ortaya çıkar. *Püs* kelimesinin DS'de "sis" anlamı kaydedilmemiştir; ancak bunun türemiş şekilleri olan *püse* "çiğ, kırağı" (Ereğli-Konya), *püsen* (~ *püsenü*, *püsenek*, *pisenti* vs.) "sis" kelimeleri yanında "çisenti" anlamında **püsen** (~ *püsenti*, *pisenti*, *püsenek*, *püsenk*) de kaydedilmiştir (Pekçok yerde). **Püsen püsen** "İnce ince, yavaş yavaş yağan yağmur" (Muğla, Denizli, İçel, Malatya); **püsenlemek** (~ *pisenlemek*), **pişen pişen yağmak** (Muğla) "Kar, yağmur ince ince, yavaş yavaş yağmak" anlamındadır.

Tozak (~ *tozah*) ve **tozuntu** kelimelerinin çok daha ince, tozu andıran bir yağmur (bazen kar) olmasından dolayı bu adı aldığı açıktır. *Tozak*, DS'de pek çok yerden derlenmiştir. *Tozuntu* ise *Lehce-i Osmânî* ve *Kâmûs-ı Türkî*'de kaydedilmiştir. *Tozaklamak* (~ *tozalamak*) "İnce ince kar yağmak" veya "kar tozlamak" anlamlarında genişlemiş bir fiildir.

"Hafif ve ıslatıcı yağın yağmur" anlamında tespit edilen **göğdünoğlu yağmuru** (Sivas) ~ **gövdünöğlü yağmuru** (Samsun) ise mahalli bir hatıranın izini taşıyor gibidir.

Benzetmelere dayalı olarak yapılmış adlandırmalar da vardır. **koyunayağı** (Kızılcahamam-Ankara), **öküztüyü** (Fethiye-Muğla) ve **tavşantüyü** (Yalvaç-Isparta, Gediz-Kütahya) "İnce ince yağın yağmur" olarak tanımlanmış adlandırmalardır.

Kargeyen "İlkbaharda yağın hafif yağmur" (DS, VIII, 2659) olarak kaydedilen kelimenin tespit fişinin yanlış okunmasından kaynaklandığı; bunun yine aynı kaynaktan geçen (DS, VII, 2672) **karyiyen** (Uzunköprü-Edirne) ~ **karyeyen** (Suşehri-Sivas) kelimesi olduğu düşünülmelidir. **kökçeğiren** de (Nallıhan-Ankara) belli bir vakitte "ince ince yağın yağmur"dur.

Eğiş kelimesi DS'de (Fethiye-Muğla) hem "yavaş yavaş yağın yağmur", hem de "sert ve küçük taneler hâlinde yağın kar, bulgurcuk" olarak tespit edilmiştir; bu sebeple şüpheli bir veri olarak değerlendirildi.

3.2. Şiddetli yağmurlar

Halk dilinde 'şiddetli' olarak tanımlanan yağmurların yağış boyunca bıraktığı su miktarı fazla olan yağmurlar olduğu düşünülebilir. Buna hız veya iri damlalar hâlinde yağmak gibi özellikler de ilave edilebilir. Ancak DS'deki tanımlarda "hızlı" veya "iri damlalı" ayrıca vurgulandığından bu tür tanımları işaretleyen kelimeler ayrı başlıkta tasnif edilmiştir. Klimatolojide 1 dakikada 2.2 mm. veya bir saatte 17.3 mm. su bırakan yağışlara "kuvvetli yağış" denilmektedir (Erol, 239).

Edebî dilde "şiddetli" yağmuru ifade eden başlıca terim **sağanak**'tır. GTS'de **sağanak** "Birdenbire başlayan, genellikle kısa süren şiddetli yağmur" olarak tarif edilmiştir. *Kubbealtı Lugatinde* de benzer bir tanım yer almış, bunun yanında "iri taneli yağış" ifadesine de yer verilmiştir (Ayverdi, 1044). Bazı kaynaklar *sağanak* kelimesini Moğ. *sagi* yahut *sagana* kelimesine dayandırmaktadır (Gülensoy, 713).

Yağmurun şiddetli/kuvvetli yağmasını ifade eden fiil ve tabirler vardır. Edebi dilde kullanılan **bardaktan boşanırcasına** tabiri benzetme ilgisiyle kurulmuştur. DS'de tespit edilen **çivgın yağmak** "Yağmur kuvvetli yağmak" (Burdur), **şakırdamak** (Isparta, Aydın, Sivas vs.), **sırtmak** (Şiran-Gümüşhane) şiddetli yağmur yağışını ifade eden fiillerdir. **Gıcıtmak** ise "şiddetli karla karışık yağmur yağmak" anlamındadır: "Kar yağmur birbirine gıcıdıyor" (Bor-Niğde). Bunlardan **sırrıt-** fiilinin DS'de tespit edilen "sağlam ve sıkıca dikmek" anlamındaki **sırrı-** fiilinin ettirgen çatısı olduğu ve benzetme ilgisiyle şiddetli yağmuru ifade ettiği söylenebilir. **Gıcıt-** ise kırç kökünden türemiştir: kırç+ı-t-

At kuyruğu yağmak (Kerkük-Irak) da teşbihe dayalı bir ifade olarak yağmurun şiddetli yağmasını ifade etmektedir. **güünekli** (Şumnu-Bulgaristan) ve **şarşar** (Kastamonu, Samsun, Trabzon vd.) şiddetli, güçlü yağmuru ifade eden sıfatlardır. **Kavüş kavüş** (İnegöl-Bursa) şiddetli yağmuru tanımlayan bir ikileme olarak tespit edilmiştir.

Şiddetli yağmur veya sağanak, bazen de "sert rüzgârla birlikte gök gürültülü sağanak" anlamları verilen **boran** kelimesi Moğ. *boragan* ile ilgilidir. Borağan kelimesi "Rüzgârla birlikte yağan kar veya yağmur" anlamıyla *Kâmûs-ı Türkî*'de kaydedilmişti. "Sağanak halinde yağan şiddetli yağmur" anlamındaki **çipgın** (Dinar-Afyon) kelimesinin *çivgın* ve *şıpkın* "rüzgârla yağan yağmur" kelimelerinin fonetik bir değişkesi olduğu açıktır.

Boğanak (~ *buğunak*, *buğanak*, *boğanağ*) (pek çok yerde), **börkenekli yağmur** (Dörtöyl-Adana), **ciğit sellemesi** (Kilis), **gongaylı yağmur** (Çivril-Denizli), **guydu** (Göksun-Maraş), **güldürümlü** (Çeşme-İzmir), **şıravan** (Denizli), **şışli yağmur** (Belenli-Burdur), **takkalı yağmur** (Yalvaç-Isparta), **zopkun** kelimeleri de kuvvetli yağmuru adlandırmaktadır. *Şişli yağmur*'a benzeyen **oklağı yağmur** "oklava gibi yağan yağmur, sağanak (Göndersün sizün üzerinize gösten oklağı yağmuru [Cevâhirü'l-esdaf] TS'de kaydedilmiş eski bir tanıktır. *Börkenekli* (börkenek 'başlık, külâh'), *şışli*, *takkalı* (takka 'takke') sıfatlarının benzetme yoluyla iri damlalı oluşu ve şiddeti ifade ettiği görülmektedir.

"Şimşek ve gök gürültüsüyle yağan hızlı yağmur, sağanak" anlamıyla tespit edilen **caranak** (Giresun, Ordu, Trabzon) kelimesinin kökeni açık değildir. Maçka ağzında tespit edilen *carnak* "**çubuk**" (Emiroğlu, 62) ve DS'de tespit edilen *carnak* (Emet-Kütahya) "Memeli hayvanların kızgınlık zamanlarında ve doğumları yaklaşıncaya dişilik organlarından akan sıvı" kelimeleriyle benzetme ilgisi üzerinde durulabilir.

Selinti (Çorum) kelimesinin anlamlarından biri "Aralıksız yağan güçlü yağmur"dur; DS'de **selöğün yağmuru** (Gümüşhane) terimi de bunun sinonimi olarak verilmiştir.

Davi "Sağanak halinde yağan yağmur" (Bitlis) alıntı bir kelime olmalıdır.

DS'de "sağanak hâlinde yağan yağmur" olarak tanımlanan *direkleme* kelimesine bu kaynaktan nadiren yapıldığı üzere (ancak nereden alındığı belli olmayan) bir tanık gösterilmiştir: "Bugün köye direklemesine yağan yağmur köyü ihya etti". Verilen örnek incelendiğinde kelimenin *direkleme* şeklinde bir isim değil, *direklemesine* şeklinde bir zarf olduğu kanaatine varılmış; bu sebeple bu veri bir yağmur türü adlandırması olarak değerlendirilmemiştir.

3.3. Hızlı yağmurlar

Hız, klimatolojide bir sınıflandırma kategorisi olarak değerlendirilmez; ancak halk gözlemlerinde yağmurun yavaş yavaş, hafif hafif yağması ile hızlı yağması ayırt edilmiştir. Hızlı olarak nitelendirilen yağışların aynı zamanda çok su bırakan şiddetli yağışlar olacağı düşünülebilir.

Akyamır, “İri taneli ve hızlı yağan yağmur” (Acıpayam-Denizli) olarak tanımlanmıştır. *Akyamır* fonetik biçimi ise “dolmuş” olarak (Devrek-Zonguldak, Zile-Tokat) kaydedilmiştir. **Şapırdaklı yağmur** (Çumra-Konya, Karaisalı-Adana), **şapırdım** (Hadim-Konya), **şıkırdım** (Ödemiş-İzmir, Tokat, Ermenek-Konya, Camili-Antalya), **şığşırım** (Isparta, Konya), **şidirgi** (İğdir-Kars), **şifan** (Develi, Epçe-Kayseri), **şifi** (Artova-Tokat) “hızlı yağmur” olarak tanımlanan kelimelerdir. **Sazan** da hızlı, ancak küçük damlalı ve kısa süren yağmurun adıdır (Kayseri). **Zeyzan** “Bora, fırtına, hızlı yağan yağmur” (Ermenek-Konya) alıntı bir kelimeye benzemektedir.

4. Süre

Yağmurun devamlı, aralıklı veya kısa süreli yağması veya gelip geçici olması durumları da Türkçede işaretlenmiştir.

4.1. Aralıklı veya kısa süreli yağmurlar

Sağanak kelimesi GTS’de “kısa süreli, şiddetli” yağmur olarak tanımlanmıştır. Bunun Anadolu ağzlarındaki şekilleri olan **sığanak** (Çorum) ve *sığanek* (Söğüt-Denizli) de DS’de “kısa süreli yağmur” olarak tanımlanmıştır. **Sepinti**, **serpinti**, **sepen**, **sepken** kelimeleri de kısa süreli yağmurlar arasındadır. Daha önce hızlı yağmurlar arasında zikrettiğimiz *sazan* da kısa süreli yağmurdur.

Şemsettin Sami, **boğunak** kelimesini *Kâmus-ı Türkî*’de “Aralıklı, kesik kesik yağın yağmur” olarak tanımlanmış ve *sağanak*’ın zıddı olduğu belirtilmiştir. Redhouse ise *boğunak*’ı “sert rüzgârla karışık şiddetli yağmur” olarak tanımlar. Anadolu’nun muhtelif yerlerinde de *boğunak* ~ *buğunak* ~ *buğanak* biçimlerinde tespit edilen kelime “şiddetli yağmur” anlamında olduğunu yukarıda belirtmiştik. **Bozamık** ve **bozanti** “Gelip geçici yağmur (ve bulutlu hava)” (Ereğli-Konya, Kozan-Adana) anlamındadır. **Bulut geçeceği** de “kısa süren hafif yağmur” anlamıyla Anadolu’nun birçok yerinde tespit edilmiştir. **çoban çökerten** (Anamur-İçel) ~ **çoban çökeren** (Tefenni-Burdur) ~ **çoban ıslatan** (Antalya) kelimeleri “gececek diye ümit edilen, yavaş yavaş yağın yağmur”dur. **çakal yağmuru** (birçok yerde), **çakaldüğünü** (Vakfıkebir-Trabzon), **tilkidüğünü** (Malatya, Halfeti, Birecik-Urfa) ise “Güneş varken yağın yağmur” olup kısa sürelidir.

4.2. Sürekli yağmurlar

Sürekli oluşun halk meteorolojisinde belirgin bir ölçüsü yoktur. Kısa süreli ve aralıklı olmayan, normal kabul edilebilecek ölçütlerden uzun süre yağın yağmurların “sürekli” olarak tanımlandığı kabul edilebilir. Konuyla ilgili ilmî çalışmalarda ise *sürekli yağış*, “6 saat aralıksız

süren ve her saatte en az 0.5 mm. su bırakan yağış” olarak tanımlanmaktadır (Erol, 239). Standart dilde sürekliliği ile bilinen en tanınmış yağmur türü **kirkikindi** olarak adlandırılmıştır. Bu yağmur türü GTS’de “Genellikle Orta Anadolu’da ikinci zamanı yağın sürekli yağmurlar” olarak tarif edilmiştir. Esas özelliği hafif bir yağmur olmak olan **ahmakıslatan**’ın bir özelliği de sürekli olmasıdır.

Fışgın, “sürekli yağmur”dur (Isparta, Aydın, Eskişehir, Mersin, Muğla). Bu kelime, Gülensoy’a göre *çivgin* > *şivgin* gelişmesi ve nihayet bir göçüşme yoluyla oluşmuştur. **Fışka** “yağmur” (Ermenek-Konya) ve **fışırgın** da aynı anlamda bir kelimedir; bu ise her iki kelimenin de yansıma bir *fiş kökünden türemiş olabileceğini akla getirmektedir.

Gövdünloğlu yağmuru (Samsun), tıpkı *ahmakıslatan* gibi “hafif fakat sürekli yağmur” olarak tanımlanmıştır. **Gargin** (krş. *karkın*) ((Balıncak-Giresun) “sık ve sürekli” yağın yağmurdur. İnce bir ironi barındıran **keçedelen**, **keçürüten** ve **keçegeçiren** kelimeleri de “hafif ve sürekli yağın yağmur”un adıdır (Merzifon-Amasya, Niksar-Tokat, Ulubey-Ordu, Koyulhisar-Sivas). Muhtemelen *çivgin* (~ *şivgin*, *şipkin*) ile aynı fonetik kökten gelen **çığsık** (Ankara) da “sürekli yağın yağmur”dur. Nihayet **sıyr sıyr yağmak** tabiri de (Ünye-Ordu) “sine sine yağmak” olarak tanımlanmıştır ki, sürekliliği de ifade ettiği düşünülebilir.

Halk ironizminin bir ürünü olarak karşımıza çıkan **kadıkacıran** “Birkaç gün süren yağmur” (Antalya) yargı sürecinin gezici kadılar eliyle yürütüldüğü kadim bir dönemin hatırasıdır.

5. Damla İriliği

Yağmur damlaları 0.5-5 mm. iriliğinde olup (Izbirak, 330) bu tanelerin iriliği, “yağmurun doğuş nedenine bağlı olduğu ve yağış hızını belirlediği için” önemlidir (Erol, 334). Erol, 0.5-1 mm. çapındaki küçük tanelerden oluşan yağışlara *çiseli yağışlar* denildiğini kaydeder (Erol, 334). Halk gözlemlerinde ise yağmur damla iriliğinin belirgin bir ölçüsü yoktur. DS’deki tanımlardan yola çıkarak bazı yağmurların “iri damlalı” olarak nitelendirildiğini, damla iriliğinin adlandırmada ayırıcı bir özellik olarak görüldüğünü söyleyebiliriz.

5.1. Küçük damlalı yağmurlar

DS’de “küçük damlalı yağmur” olarak tanımlanan sadece iki kelime vardır. **Sazan** (Kayseri), küçük damlalı, hızlı ve kısa süren yağmurdur. Bu kelimenin *sazak*, *sazağı* gibi “rüzgâr” ve “hafif kar yağışı” anlamlarına da gelen kelimelerle aynı anlam dairesinde değerlendirilmesi gerekir. **Kabarcıklı**, hem “iri damlalı” (Şarkıkaraağaç-Isparta), hem de “küçük damlalı” (Ilgın-Konya) anlamlarıyla tespit edilmiştir.

5.2. İri damlalı yağmurlar

Damlanın iri oluşu yağmurun hızını da artırdığından iri damlalı olarak nitelenen yağmurların bir kısmı aynı zamanda hızlı yağmur olarak da tanımlanmıştır. “İri damlalı ve hızlı” olarak tanımlanan yağmurlar **akyamır** (Acıpayam-Denizli) **şapırdaklı yağmur** (Çumra-Konya,

Karaisalı-Adana), **şapırdım** (Hadım-Konya, Söğüt-Bilecik) olarak adlandırılmıştır.

Yine iri damlalı ve şiddetli yağmur anlamına gelen **börkenekli yağmur** (Dört Yol-Adana) kelimesi, DS'de "yağmur ve soğuktan korunmak için başa alınan başlık, örtü, külâh" anlamlarıyla tespit edilen *börkenek* kelimesiyle benzetme ilgisi taşıdığı açıktır.

Küçük damlalı yağmur anlamıyla kaydedilen **kabarcıklı**, 'iri damlalı yağmur' anlamıyla da kaydedilmiştir (Şarkıkaraağaç-İsparta).

Sadece "iri damlalı" olarak nitelenen yağmur adları da yaygındır: **boyanak** (Kilis-Gaziantep), **doburcuk** (Kaleiçi-Edirne), **kavuklu yağmur** (Ayaş-Ankara) ~ *kavıklı* (Polatlı-Ankara), **mercimekli yağmur** (Belenli-Burdur), **şılapona** (Şavşat-Artvin), **siğircik** (Çubuk-Ankara). *Şılapona* kelimesi Gürc. *şxupuna* "sağanak yağmur" (Arısoy, 444) ve 'Erm. şlop'ay)'karla karışık yağmur" kelimeleri ile birlikte düşünülmelidir. *Kabarcıklı*, *doburcuk*, *kavuklu*, *mercimekli* gibi adlandırmaların kelime köklerindeki nesnelere benzetme ilgisi taşıdığı görülmektedir.

Boyanak kelimesi, *Kâmûs-ı Türkî*'de "Aralıklı, kesik yağmur", Redhouse da "sert rüzgârla karışık şiddetli yağmur" olarak tanımlanan boğunak, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde de *boğanak* ~ *buğunak* ~ *buğanak* vs. "şiddetli yağmur" kelimeleriyle aynı fonetik ve semantik gruba aittir.

Güneşli havada yağan iri damlalı yağmur ise ayrıca adlandırılmıştır: **otyajmuru** (Antalya), **otyarın** (Alayunt-Kütahya) ve **gün yağmuru** (pek çok yerde). Güneş varken yağan **çakal yağmuru**, **çakaldüğünü**, **tilkidüğünü** ise "iri damlalı" oluşa işaret edilmeyen yağmurlardır.

6. Beklenen/Beklenmeyen (aniden)

Halk meteorolojisinde belli rüzgârların veya hava olaylarının yağmurla sonuçlanacağına dair gözlemler kayıtlıdır.⁸ DS'de, tanımında aniden oluşa, beklemeden yağmaya işaret edilen iki yağmur adlandırması tespit edilmiştir: **çavurgun** (Karadereli-Giresun), **çoban kurtaran** (Tabanlı-Mersin) "Birden bire yağmaya başlayan yağmur".

7. SONUÇ

Standart Türkiye Türkçesinde ve ağızlarında yağmurla ilgili adlandırmalar üzerine yapılan bu çalışma zengin bir dil varlığını ortaya koymuştur. Yağmurun niteliğine, süresine, hızına ve başka ölçütlere göre yapılan sınıflandırma neticesinde yaklaşık 150 ayrı yağmur adlandırması tespit edilmiştir.⁹ Bunun dışında yağmurla ilgili fiiller, ikilemeler ve bir takım sıfatlar da tespit edilmiş olup bu yapıda 30'dan fazla kelime saptanmıştır. Böylece Türkiye Türkçesinde yağmur ile ilgili 180 civarında kelime tespit edilmiş olmaktadır. Bu kelimelerin önemli bir kısmı Türkçe

8 "Bulut güneğe gidiyosa, güzey rüzgârı esicek, yamur yamaz. Eđer güneğden guzeğe doru gidese bulut, yamur yağar." (Erginer, 102); "Bulut gider Aydın'a, bak işine gaydına; bulut gider Şam'a, çek goca öküzü dama" (a. e., 103).

9 2010 yılında sunduğumuz yayımlanmamış bildiriden iki yıl sonra yayımlanan bir çalışmada yağmurla ilgili 90 adlandırma tespit edilmişti (Emiroğlu, 1162).

köklere türetilmiş kelimelerdir; bunun yanında alıntı kelimeler de vardır. Çalışmamızda kelimelerin anlamları esas itibarıyla DS'deki tanımlara göre yapılmıştır. Bu kelimelerin etimolojik yapılarına dair de hem metin içinde hem de Kelime Listesi bölümünde bir takım önerilerde bulunulmuştur.

KELİME LİSTESİ

ahmağışlatan.Bkz. ahmak ıslatan

ahmak hölüden.Bkz. ahmak ıslatan, Bkz.

ahmak ıslatan

ahmak ıslatan

Hafif ve uzun süreli yağmur, 93

ahmak yaşartan.Bkz. ahmak ıslatan

akyamır (< ak + yağmur)

İri taneli ve hızlı yağın yağmur, 97

alaçaparak.Bkz. alaçarpak

alaçarpah.Bkz. alaçarpak

alaçarpak (< ala + çaparak < çarp-ak)

Karla karışık yağmur, 88

alataras (< ala + taraş)

Toprağı tavlayacak kadar yağın yağmur, 94

aptal ıslatan.Bkz. ahmak ıslatan

at kuyruğu yağmak

Yağmur şiddetli yağmak, 96

avanax ıslatan.Bkz. ahmak ıslatan

bardaktan boşanırçasına

Yağmurun şiddetli yağması (hakkında), 96

bereket (< Ar.) Mec. yağmur, 88

beşor (< ?)

Karla karışık yağmur, 88

bişor

Sulu kar.Krş. beşor, 89

boğanak

1. Şiddetli yağmur. 2. Aralıklı, kesik kesik yağın yağmur, 96

boğunak (< boğ-anak)

Aralıklı yağmur, sağanak zıddı, 97

borağan (< Moğ. borugan ~ boragan 'kasırga')

Rüzgâr ve karla karışık yağmur, 90

boran (< Moğ. boran < bora'an)

Kar ve sert rüzgârla karışık yağın yağmur, 90

boyanak (< boğanak)

İri damlalı yağmur, 99

bozamık (< boz+(a)mık)

Gelip geçici yağmur, 97

bozantı (< boz+a+n-tı)

Gelip geçici yağmur, 97

börkenekli yağmur (< börk+enek+li + yağmur)

İri damlalı ve şiddetli yağmur, 96

bulut geçeği

Kısa süren hafif yağmur, 94

bulut geçeği.Bkz. bulut geçeği

bulut geçiği.Bkz. bulut geçeği

bulut geçintisi.Bkz. bulut geçeği

bulut geçişi.Bkz. bulut geçeği

bulut geçkini.Bkz. bulut geçeği

bulut geçti.Bkz. bulut geçeği

burşak

Doluyula karışık yağın yağmur, 89

büzem (< büzen < buz+an ?)

Sulusepken, 89

caranak (< ?)

Şimşek ve gökgürültüsüyle yağın hızlı yağmur, sağanak, 96

çiğit sellemesi

Mayıs ayında yağın şiddetli yağmur, 92, 96

cisil cisil.Bkz. cisen

civarna (< İt. ciavarina 'oğlak')

Rüzgârla karışık yağmur, 91

çakal yağmuru

Güneş varken yağın yağmur, 97

çakaldüğünü.Bkz. çakal yağmuru

çalgın (< çal-gın)

Çisenti, hafif yağmur (veya sağanak yağmur), 93

çavurgun

Birden bire yağmaya başlayan yağmur, 99

çelepe (< ?)

Sulusepken, 88

çelpeşik (< *çelpeş-ik)

Karla karışık yağmur, 89

çiğsık (krş. çıvgın)

Sürekli yağın yağmur, 98

çımık

Karla karışık yağmur, 89

çıpgın

Sağanak hâlinde şiddetli yağmur, 96

çisan çisan.Bkz. cisen

çıvgın (< çıv-gın < cav- ~ çav-)

Sert rüzgârla karışık yağmur, 91

çıvgın yağmak

Yağmur şiddetli yağmak, 96

çiğse

Hafif ve uzun süreli yağmur, 93

çiğse- (< çiğ+se-)

Yağmur ince ve yavaş yağmak, 93

çiğsinti.Bkz. çisenti

çile- (< çī'yaş'+IA- > çile-'ıslatmak')

Yağmur ince ve yavaş yağmak, 93

çilek (< çile-k)

Hafif yağmur, 93

çileme.Bkz. çiğse

çilemek (< çī+le-)

Yağmur yavaşça yağmak, 93

çilenmek.Bkz. çilemek

çilenti (< çile-nti)

Hafif yağmur, 93

çileşmek.Bkz. çilemek

çileştirmek.Bkz. çilemek

çintilemek (< çinti?+le-)

Yağmur yavaşça yağmak, 93

çipilti (< çip+ilti)

Çisenti, hafif yağmur, 93

çise.Bkz. çiğse

çiselemek (< çiğse- + -ele-)

Yağmur yavaşça yağmak, 93

çisen.Bkz. çiğse

çisen çisen

Yavaş yavaş yağmur (hakkında), 93

çisenlemek.Bkz. çiselemek

çisenti (< çiğ+se-nti)

Hafif yağmur, 93

çiskin.Bkz. çiğse

çişelemek.Bkz. çiselemek

çiyen çiyen.Bkz. cisen

çize.Bkz. çiğse

çizelemek.Bkz. çiselemek

çoban çökere.Bkz. çoban çökerten

çoban çökerten (< çoban + çök-er-t-en)

Gelip geçici hafif yağmur, 97

çoban ıslatan.Bkz. çoban çökerten

çoban kurtaran (< çoban + kurtar-an)

Birden bire yağmaya başlayan yağmur, 99

darus (< Öz. İ. Darius)

Ekim ayında yağın yağmur, 92

davi (< ?)

Sağanak yağmur, 96

dise.Bkz. çiğse

disemek.Bkz. tisemek

doburcuk (< top+ur+cuk)

İri damlalı yağmur, 99

düğ

Sulu kar, 88

epelemek

Yağmur veya kar hafif yağmak, serpelemek, 93

ergün (< eri-gün ?)

Sulusepken, 88

fırışka (< İt. Fresco)

Rüzgârla birlikte serpinti hâlinde yağın yağmur, 91

fışaň.Bkz. şifen

fışgın (< çıvgın yeya fış+gın)

Sürekli yağmur, 98

fışırgın (< fışır+gın)

Sürekli yağmur, 98

fışka (< fış+ka)

Yağmur, 98

gargın (krş. karkın)

Sık ve sürekli yağan yağmur, 98

geçinti (< geç-i-nti)

Çabuk gelip geçen yağmur, 94

gıcıtılmak (< kırç+ı-t-)

Şiddetli karla karışık yağmur yağmak, 96

gıdakılmak

Yağmur çiselemek, 93

gırcı-.Bkz kırça-

gırcı gırcı

Yağmurun yavaş yavaş yağması (hakkında), 93

gırcılan- (< gırcı+la-n-)

Yağmur yavaş yavaş yağmak, 93

gongaylı yağmur

Şiddetli yağmur, 96

göğdünoğlu yağmuru

Hafif ve ıslatıcı yağan yağmur, 95

gövdünoğlu yağmuru.Bkz. göğdünoğlu yağmuru

guydu

Şiddetli yağmur, 96

güldürümlü

Şiddetli yağmur, 96

gün yağmuru (< gün + yağmur+u)

Güneşli havada yağan iri damlalı yağmur, 93

günekli

Yağmurun şiddetli/kuvvetli yağması (hakkında), 96

güzlek (< güz+lek)

Sonbahar yağmuru, 92

huşur (< ?)

Sulu kar, 88

hülü (< öl+lü ?)

Yağmur, 88

imez imez

püs Yağmurun yavaş yavaş yağması (hakkında), 93

kabarcıklı (< kab+ar+cık+lı)

1. İri damlalı yağmur. 2. Küçük damlalı yağmur, 98

kadıkacıran (< kadı + kaç-ır-an)

Birkaç gün süren yağmur, 98

karaçilen

Sisli havada yağan hafif yağmur, 94

karaçilenti.Bkz. karaçilen

karagiren (< kara + giren < giren 'kapalı, sisli hava')

Sulusepken, 89

kardöşeği (< kar + döşek+i)

Sulusepken, 89

kargın (< kar+gın)

Karla karışık yağmur, 88

karımsı (< kar+i+msı)

Karla karışık yağmur, 88

karyeyen

Hafif hafif yağır karları eriten yağmur, 92

kariyen.Bkz. karyeyen

kavuklu yağmur

İri damlalı yağmur, 99

kavüş kavüş

Yağmurun şiddetli yağması (hakkında), 96

kay

Yaz yağmuru, sağanak, 91

keçeçürüten (< keçe + çürüt-en)

Hafif ve sürekli yağan yağmur, 98

keçedelen (< keçe + del-en)

Hafif ve sürekli yağan yağmur, 98

keçegeçiren (< keçe + geçir-en)

Hafif ve sürekli yağan yağmur, 98

kırcı

Rüzgârla karışık yağan yağmur, bora, 90

kırçamak (< kırç+a-)

Yağmur veya kar yavaş yavaş yağmak, çiselemek, 90

kırçan (< kırç+an)

Rüzgâr ile savrularak yağan yağmur, 90

kırçılmak.Bkz. kırçamak

kırkikindi

Orta Anadolu civarında ikinci vakti yağan yağmur, 92

koyunayağı

İnce ince yağan yağmur, ahmak ıslatan, 96

kökçeğiren (< kökçe + giren < giren 'kapalı,

sisli hava')

Kışın lodosla ince ince yağan yağmur, 92

mercimekli yağmur

İri damlalı yağmur, 99

nisan yağmak.Bkz. nisan yağmuru

nisan yağmuru

Nisan ayında yağan yağmur, 92

oklağı yağmur

Şiddetli yağmur, 96

otyağmuru (ot + yağmur+u)

Güneşli havada yağan iri damlalı yağmur, 99

otyan (< ot + yar-an)

Güneşli havada yağan iri damlalı yağmur, 99

öküztüyü (< öküz + tüy+ü)

İnce ince yağan yağmur, 96

pesen pesen.Bkz. püsen püsen

püsenlemek.Bkz. püsenlemek

püsen.Bkz. püsen

pürsün (krş. püsen < pus)

Karla karışık yağmur, 88

püsen (< püs+en)

Yavaş yağan yağmur, çisenti, 95

püsen püsen

Yağmurun yavaş yavaş yağması (hakkında), 95

püsenek.Bkz. püsen

püsenk.Bkz. püsen

püsenlemek

Kar veya yağmur yavaş yavaş yağmak, 95

püsen.Bkz. püsen

rahmet (< Ar.) Mec. Yağmur, 88

sağanak (< Moğ. sagi ~ sağana ?)

Aniden başlayan, kısa süreli, şiddetli yağmur, 96

sazan

Hızlı yağan, küçük damlalı ve kısa süren yağmur, 97

sebelep.Bkz. serpinti

selinti (< sel+inti ?)

Aralıksız yağan kuvvetli yağmur, 96

selöğün yağmuru

Aralıksız ve güçlü yağmur, 96

sepelemek

(< sep-ele-)

Yağmur az yağmak, çiselemek, 94

sepen.Bkz. serpinti

sepen (< sep-en).Bkz. sepkin

sepen (< ser-p-en).Bkz. sepkin

sepgeyen (< ser-p-ge-y-en).Bkz. sepkin

sepinti.Bkz. serpinti, Bkz. serpinti

sepken.Bkz. serpinti

sepkin (< ser-p-kin)

Karla karışık yağmur, 88

Sert yelle savrulan yağmur, 90

serpene (< ser-p-en+e).Bkz. sepkin

serpinti (< serp-i-nti)

Kısa süreli az yağmur veya kar, çilenti, 94

serpken.Bkz. sepkin

Serpken (< ser-p-ken).Bkz. sepkin

serpüntü.Bkz. serpinti

sığanak (krş. sağanak)

Kısa süreli yağmur, 97

sığanek.Bkz. sığanak

sırtmak (< sırı-t-)

Yağmur şiddetli yağmak, 96

siyır siyır yağmak

Yağmur sine sine yağmak, 93

siğgin (< siy-gin)

Hafif yağmur, serpinti, 93

siğircik

İri damlalı yağmur, 99

siğircik (krş. *siğircik* 'küçük dolu')

Karla karışık yağmur, 88

siyen siyen, 94

siyenlemek

Yağmur ince, hafif yağmak, 93

siygin (< siy-gin)

Rüzgârla birlikte yağan yağmur, 93

siyim (< siy-im)

İnce, hafif yağmur, çisenti, 93

siyim siyim, 94

sizinti (< sız-i-nti)

Yel ile birlikte yağan ince yağmur, 91

sulusepen.Bkz. *sulusepken*

sulusepgin.Bkz. *sulusepken*

sulusepken (< su+lu ser-p-ken)

1. Karla karışık yağmur. 2. Doluyla karışık yağmur (*sulusepen*), 88

suluzıpgın.Bkz. *sulusepken*

şakırdamak

Yağmur şiddetli yağmak, 96

şapa (< Gürc. *şxapi* 'Hafif yağmur?')

Karla karışık yağmur, 89

şapalama (< şapa+lama)

Karla karışık yağmur, 89

şapırdaklı yağmur (< şapırdaklı + yağmur)

Hızlı yağan iri damlalı yağmur, 97

şapırdım (< şapırda- +ım)

Hızlı yağan iri damlalı yağmur, 97

şarşar

Yağmurun şiddetli yağması (hakkında), 96

şığşırım

Hızlı yağmur, 97

şıkırdım (< şıkırda- +ım)

Hızlı yağmur, 97

şılapona (< Gürc. *şxupuna* 'sağanak yağmur' krş. Erm. *şilopa*)

İri damlalı yağmur, 99

şılgın (krş. *çıvgın*)

Karla karışık yağmur, 88

şıpkın.Bkz. *çıvgın*

şıravan (< şır-la-gan 'çağlayan'?)

Çok şiddetli yağmur, 96

şıvgın.Bkz. *çıvgın*

şidirgi

Hızlı yağmur, 97

şifan

Hızlı yağan yağmur, 97

şifen

Karla karışık yağmur, 88

Rüzgârla karışık yağmur, 91

şifi

Hızlı yağan yağmur, 97

şilopa (< Erm. *şlop*'ay krş. Gürc. *şılapon*)

Karla karışık yağmur, 88

şişli yağmur

Şiddetli yağmur, 96

şubara (< ?), 91

Sulusepken, 90

takkalı yağmur (< takke < Far. *tâkye* +lı + yağmur)

Sürekli ve kuvvetli yağan yağmur, 96

tavşantüyü (< tavşan + tüy+ü)

İnce ince yağan yağmur, 95

tıkılcık (< tıklı+cık *tıklı* 'küçük topak, tane')

Buz taneleri biçiminde yağan yağmur, *grezil*, 90

tilkidüğünü.Bkz. *çakal yağmuru*

tipsimek

Yağmur çiselemek, 93

tise.Bkz. *çiğse*

tiselemek.Bkz. *tisemek*

tiseme.Bkz. *çiğse*

tisemek

Yağmur yavaşıca yağmak krş. *çisemek*, 93

tisen.Bkz. *çiğse*

tisen tisen, 93

tisenti.Bkz. *çisenti*

tozak (< toz+ak)

Çok ince, tozu andıran yağmur, 95

tozuntu (< toz+u-ntu)

Çok ince, tozu andıran yağmur, 95

yağantı (< yağ-antı)

Yağmur, 88

yağaş

Yağmur, 88

yağılık

Yağmur, 88

yağış (< yağ-ı-ş)

Yağmur, 85

yağmur (< yağ-mur)

Sıvı hâlindeki yağış türü, 85

yağmur ilgintisi

Gecedden yağan yağmur, 92

yağuş

Yağmur, 88

yaviş

Yağmur, 88

yaz yağmuru

Yaz mevsiminde aniden yağıp çabuk geçen

yağmur, 92

zamzum.Bkz zomzom

zerzemik

Doluyla karışık yağın yağmur, 89

zeyzan

Hızlı yağın yağmur, bora, 97

ziğirdim

Sert rüzgârla karışık yağmur, 91

ziğim ziğim

Yağmurun yavaş yavaş yağması (hakkında), 93

zomzom

Yağmur gibi ıslatan çiğ, 94

zopgun (< ?)

Sis, çisenti, 94

zopkun

Sağanak, 96

zopur (< ?)

Sisli, çisentili hava, 94

KAYNAKÇA

Ahmet Vefik Paşa, *Lehce-i Osmâni*, Tab'-ı cedid, cüz'-i evvel, Dersaadet 1306.

AKAR, Ali (2006): *Muğla Ağızları*, Muğla Üniversitesi Yayınları 50, Muğla.

ARISOY, İbrahim (2010): *Gürcüce-Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

AYVERDİ, İlhan (2010): *Kubbealtı Lugatı: Asırlar Boyu Târihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Redaksiyon-Etimoloji: Ahmet Topaloğlu, Kubbealtı İktisadi İşletmesi, İstanbul. www.lugatim.com (01.09.2017 sonrası)

BURAN, Ahmet; İLHAN, Nadir (2008): *Elazığ Yöresi Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları 923, Ankara.

DANKOFF, Robert (1995): *Armenian Loanwords in Turkish*, Harrossowits Verlag, Wiesbaden.

DS *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, 12 c., Türk Dil Kurumu Yayınları, 211, 2. Baskı, Ankara 1993. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas

EMİROĞLU, Kudret (1989): *Trabzon-Maçka Etimoloji Sözlüğü*.

EMİROĞLU, Selim (2012): "Türkiye Türkçesi Ağzılarında Özellikleri Bakımından Yağış Türlerine Verilen Adlar", *Turkish Studies*, v. 7/3, Summer 2012, pp. 1159-1176.

ERGİNER, Gürbüz (1984): *Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.

EROL, Oğuz (2011): *Genel Klimatoloji*, Çantay Kitabevi, 9. Baskı, İstanbul.

GTS *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts

İZBIRAK, Reşat (1992): *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi: 157, İstanbul.

Mehmed Esad Efendi (Şeyhülislâm), *Lehçetü'l-Lugat*, Hazırlayan: Doç. Dr. H. Ahmet Kırkılıç, Türk Dil Kurumu Yayınları, 732, Ankara 1999.

MENZ, Astrid (2009): "Erzurum Ağzında Ermenice Ödünç Sözcükler", *Türk Dili Araştırmaları*, Cilt 19, İstanbul, 89-106.

Meteoroloji Sözlüğü, <https://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojisozlugu.aspx?m=Y&k=aa13> (17.09.2017).

Ötüken Türkçe Sözlük: <http://www.otukensozluk.com> (2016-2017)

REDHOUSE, James W. (1890): *A Turkish and English Lexicon*, Constantinople (New Impression, Librairie du Liban, Beirut 1987).

TIETZE, Andreas (2016): *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, Birinci-Dördüncü ciltler, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.

TS *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, 6 cilt + Ekler, Türk Dil Kurumu Yayınları, 212, Ankara 1963-1976.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama

TULUM, Mertol (2011): *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

UYGUR, Ceyhun Vedat (2007): *Denizli İli Ağız Sözlüğü (Yapı-Köken)*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Isparta.